

Slovenský jazyk v stredoveku a na počiatku novoveku

Branislav Krasnovský

6. marca 2021 ✚ Cirkev ✚ Rodný jazyk

pokračovanie I. časti

Naši predkovia, aj keď stratili vlastný slovanský štát a stali sa súčasťou postupne čoraz viac mnohonárodne formovaného Uhorska, si udržali vlastnú reč, ktorá sa ďalej úspešne vyvíjala. Jazykovedci majú aj z obdobia stredoveku dostatok jazykovedného materiálu, na základe ktorého dokážu definovať vývoj slovenskej gramatiky, fonetiky či lexiky. Charakteristickým znakom je tendencia smerujúca k zjednodušovaniu a symetrizovaniu čiastkových jazykových štruktúr. Tieto zmeny sa uskutočnili v rozpätí 10 – 13. storočia. Slovenčina sa postupne čoraz viac vzdalovala od východoslovanských či južnoslovanských nárečí. Väčšina gramatických kategórií zdedených z praslovančiny sa trvalo ustálila.

V staršom stredoveku je pomerne náročné sledovať vývin syntaxe v slovenčine. Dôvodom je skutočnosť, že pred 15. storočím nie je dostatok súvislých textov. Komparatívna metóda vychádzajúca z doterajších výskumov historickej syntaxe iných slovanských jazykov, predovšetkým starej češtiny však umožňuje predpokladať, že viaceré syntaktické javy, ktoré slovenčina zdedila z praslovančiny zanikli, alebo sa modifikovali a v zásade sa vývoj slovenčiny neodlišoval od vývoja v iných slovanských jazykoch. Platí, že stará slovenčina v zásade všetky dodnes známe vetné členy zdedila z praslovančiny.

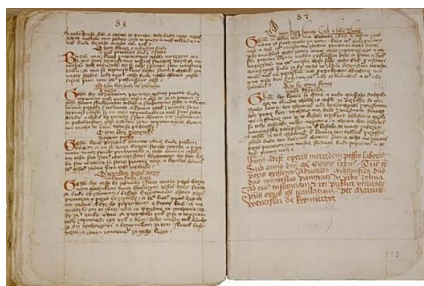
Rozvoj slovnej zásoby slovenčiny následne súvisel s vývinom ranofeudálnej a feudálnej spoločnosti. Pribudlo množstvo latinských, českých, maďarských, poľských, rumunských a nemeckých slov, zachoval sa však stále značný počet slov praslovanského pôvodu, ktoré sa dodnes v slovenčine používajú.

V stredoveku hovoríme o predpisovnom období kultivovania slovenčiny. Pre obdobie 11. až 15. storočia je charakteristické kultivovanie slovenčiny v ústnej podobe vo forme folklórnych prejavov, neskôr aj v oblasti pastoračných, verejnoprávných a iných žánrov. Súvisle písané slovenské texty z 11. až 13. storočia nie sú známe, zachovali sa len v podobe geografických názvov či osobných mien v latinských textoch. Dominantné postavenie v tomto období na Slovensku mala latinčina, ktorá bola vyspelým kultúrnym, diplomatickým i náboženským jazykom a toto dominantné postavenie mala v celej Európe.

V 14. a 15. storočí sa začala na Slovensku presadzovať aj stará čeština, ktorú reprezentuje najmä staročeská spisba prinesená z Čiech a Moravy, často s nábožensko-didaktickým obsahom. Sem zaraďujeme napríklad latinsko-český *Prešporský slovník*, ktorý je odpisom staršieho *Klaretovho latinsko-českého slovníka*. V 15. storočí sa čeština šírila v radoch mešťanstva i strednej šľachty slovenského pôvodu.

Veľký význam pre poznanie vývoja slovenského jazyka má *Žilinská kniha*, ktorá okrem záznamov právneho významu v češtine alebo slovakizovanej češtine obsahuje aj preklad verejnoprávného poriadku mesta Magdeburg, týmto poriadkom sa spravovalo aj mesto Krupina. V Žilinskej knihe sa nachádza množstvo slovenských slov. Bohemizmy do slovenčiny prenikali počas celého 15. storočia, dôvodom bol spomenutý rozmach nižšej a strednej šľachty slovenského pôvodu a rozvoj miest. Množstvo Slovákov

študovalo na univerzite v Prahe, pretože kontakty medzi Čechami a Slovenskom sa v 15. storočí výrazne rozvíjali.

Žilinská mestská kniha

zdroj: wikimedia commons

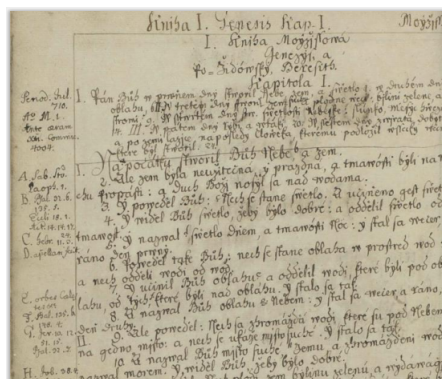
Vývoj slovenčiny v 16. až 18. storočí

16. storočie predstavuje v dejinách Uhorska ťažké obdobie. Po smrti Mateja Korvína nastupuje vláda Jagelovcov a po Moháčskej katastrofe v roku 1526 (na uhorský trón sa dostali Habsburgovci) sa Slovensko dostalo do tesnej blízkosti osmanských Turkov, so všetkými, z toho vyplývajúcimi negatívami. Turecké nájazdy a protihabsburské povstania negatívne zbrzdili sľubný rozvoj Slovenska, známeho svojimi baňami a nerastným bohatstvom. S reformáciou súvisel na Slovensku aj rozmach národného jazyka a češtiny. Slovenské národnostné uvedomenie silnelo a menila sa aj jazyková situácia. Význam latinčiny sa postupne znižoval.

Od konca 16. storočia, keď vyšiel v Bardejove preklad Lutherovho *Katechizmu* (1581), začala čeština na Slovensku nadobúdať dve formy: oficiálnu (biblickú) a neoficiálnu, tzn. slovakizovanú. Táto polarizačná tendencia sa stala skutočnosťou na začiatku 17. storočia po rozhodnutí evanjelických synôd stanoviť biblickú formu češtiny za sakrálny a úradný jazyk. Pre potreby slovenských evanjelikov i evanjelických exulantov ju vydal v pôvodnom normalizovanom jazyku D. Krman (*Biblie*, 1722), a tým biblickú formu češtiny na Slovensku natrvalo uzákonil. Jazykovedným postupom túto oficiálnu češtinu opísal a kodifikoval P. Doležal v tlačennom spise *Grammatica Slavico-Bohemica* (1746). Pravopisom biblickej formy češtiny na Slovensku bol českobratský pravopis.

Písomná forma kultúrnej slovenčiny sa v 17. a 18. storočí zdokonaľovala, no stále niesla stopy základných areálov slovenských nárečí, s ktorými geneticky súvisela a s ktorými bola v kontakte. V písanej forme sa nakoniec kultúrna predpisovná slovenčina realizovala v zásade v troch variantoch, ktoré odrážali jazykové zvláštnosti troch hlavných areálov slovenských nárečí. Preto sa hovorí o kultúrnej západoslovenčine, kultúrnej stredoslovenčine a kultúrnej východoslovenčine.

Na konci predpisovného obdobia vzniklo niekoľko pokusov o normalizáciu písaných i tlačených prejavov v kultúrnej slovenčine. Medzi ne patrí tzv. kamaldulská slovenčina – pokus Štefana Romualda Hadbavného o normalizáciu slovenského jazyka, do ktorého kamaldulskí rehoľníci prekladali *Sväté Písmo* (zachoval sa odpis z rokov 1756 – 1759). Krátky prehľad pravopisných a gramatických pravidiel jazyka, do ktorého sa prekladalo, je v úvode latinsko-slovenského slovníka *Syllabus dictionarii latino-slavonicus* (1763). Jazyk prekladu je blízky kultúrnej západoslovenčine, pravda, stopy češtiny sú v ňom výraznejšie.

Kamaldulská biblia

zdroj: wikimedia commons

Ďalším normalizovaným textom v kultúrnej slovenčine sú aj kalvínske tlače. Jazykovo ide o kultúrnu východoslovenčinu zemplínskeho typu. Známe je kalvínske dielo *Radosc serca pobožného* (1758). V predpisovnom predbernolákovskom období netreba zabúdať ani na snahy Jozefa Ignáca Bajzu, ktorého pravopis už pripomína pravopis bernolákovčiny.

pokračovanie v III. časti

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/slovensky-jazyk-v-stredoveku-a-na-pociatku-novoveku/>